

Ярошенко Олег Миколайович

*доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
член-кореспондент НАПрН України
ORCID 0000-0001-9022-4726,*

Ванярчук Наталія Миколаївна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0003-2764-3826*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ ДЛЯ ВЧЕНИХ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У публікації авторами розкрито особливості забезпечення безпечних умов праці для науковців у сучасних умовах.

Ключові слова: воєнний стан, забезпечення умов праці, вчені.

Yaroshenko Oleg

*Doctor of Law, Professor, senior researcher at the Research Institute of
Legal Support of Innovative Development of the National Academy of
Pedagogical Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National
Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
ORCID 0000-0001-9022-4726,*

Vapnyarchuk Natalia

*Candidate of Law, Senior Researcher,
senior researcher at the Research Institute of Legal Support of Innovative
Development of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
ORCID 0000-0003-2764-3826*

ENSURING SAFE CONDITIONS WORKS FOR SCIENTISTS IN TODAY'S CONDITIONS

The publication reveals the peculiarities of providing safe working conditions for scientists in modern conditions.

Key words: martial law, working conditions, scientists.

Відповідно до Концепції Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 322-р. [1] однією із проблем, яка потребує розв'язання є незадовільний стан матеріально-технічної бази дослідницьких інфраструктур, відсутність гідних умов праці для вчених та комфортних для їх роботи приміщень. Хоча за ініціативою Уряду нашої держави у 2016 р. представниками міністерств, вченими НАН України, міжнародним експертним середовищем здійснювалася підготовка Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» – адаптованого документу з питань стратегічного планування сталого розвитку України на довгострокову перспективу, у завданні 8 якої передбачене зобов'язання нашої держави сприяти забезпеченню гідної праці й економічному зростанню, зокрема, забезпеченню надійних та безпечних умов праці для всіх працюючих шляхом застосування інноваційних технологій у сфері охорони праці і промислової безпеки й ін.

Безпечні умови праці виступають ключовим складником Концепції гідної праці. Україна як член МОП активно підтримує ідеї гідної праці та впроваджує їх у життя завдяки національній Програмі гідної праці МОП для України. Нині розроблюється вже п'ята така Програма на 2020–2024 роки [2], яка стала результатом тристоронніх консультацій щодо підтримки МОП в Україні та має на меті вирішення проблем, які належать до сфери ключових технічних експертних знань МОП. Програма на 2020-2024 роки передбачає три пріоритети з 9-ма кінцевими результатами, а саме: 1) покращений соціальний діалог, 2) інклюзивна та продуктивна зайнятість, 3) поліпшені умови праці та соціальний захист.

Відповідно до ст. 4 Конвенції МОП № 155 про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище від 22.06.1981 р. [3] (ратифікована Україною 02.11.2011 р. та діє в нашій державі з 04.01.2013 р.) кожна держава-член з урахуванням національних умов і практики та після консультації з найбільш представницькими організаціями роботодавців і працівників розробляє, здійснює та періодично переглядає погоджену національну політику в галузі безпеки й гігієни праці та виробничого середовища, метою якої є запобігання нещасним випадкам і завданню шкоди здоров'ю, що виникають унаслідок роботи або в її ході, пов'язані з нею, мінімізуючи настільки, наскільки це є обґрунтовано практично можливим, причини небезпек, притаманних виробничому середовищу.

Право на безпечні і здорові умови праці визначено також на конституційному рівні (відповідно до ст. 3 Основного Закону країни людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави) та знайшло своє втілення в нормативно-правових актах у сфері охорони праці і, перш за все в Кодексі законів про працю України. Зокрема, на власника або уповноважений ним орган покладається обов'язок: (а) створювати безпечні і нешкідливі умови праці на підприємствах, в установах, організаціях. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці. Сучасні засоби техніки безпеки, які запобігають виробничому травматизмові та санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань працівників повинен впроваджувати та забезпечувати власник або уповноважений ним орган (ст. 153); (б) вживати заходів щодо полегшення й оздоровлення умов праці працівників шляхом впровадження прогресивних технологій, досягнень науки і техніки, засобів механізації та автоматизації

виробництва, вимог ергономіки, позитивного досвіду з охорони праці, зниження та усунення запиленості та загазованості повітря у виробничих приміщеннях, зниження інтенсивності шуму, вібрації, випромінювань тощо (ст. 158).

Отже, умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці. Хоча стан справ у цій сфері не можна визнати таким, що повною мірою відповідає вимогам часу. Це проявилось за умов економічної кризи, що призвело до незаконних масових звільнень працівників, відправлення їх у відпустки без збереження заробітної плати на невизначений термін, встановлення режиму неповного робочого часу, не виплати заробітної плати тощо. Особливо сьогодні, коли Україна перебуває в стані війни, діяльність працівників в умовах руйнування інфраструктури та порушення нормального порядку функціонування трудових відносин вимагають суттєвого перегляду чинної системи їх організації, щоб захистити права найманих працівників на працю на безпечних територіях та отримання заробітної плати в період та після завершення режиму воєнного стану.

З урахуванням викладеного, зазначимо, що забезпечення права працівників на безпечні та здорові умови праці є основним складником концепції гідної праці, без якого неможливо реалізувати їх конституційне право на працю, забезпечити чіткий і прозорий механізм у справі її охорони. Тому створення належних, безпечних і здорових умов праці в сучасних умовах набуває важливого значення. Для цього у першу чергу потрібно поліпшити фінансування загальнодержавних і регіональних програм, що стосуються охорони праці вчених, посилити відповідальність керівників установ за неналежне забезпечення умов праці, встановлених у законодавстві, провадити інформаційну політику серед науковців з приводу встановлення належних умов праці, необхідних для виконання ними своїх трудових обов'язків. Усе це в підсумку надасть можливість створити належні, безпечні і здорові умови

праці, понизити рівень виробничого травматизму і професійної захворюваності. Водночас незадовільні умови праці та неспроможність через це повноцінно займатися науковою діяльністю призведе до виштовхування вчених з науки (за кордон або в інші сфери діяльності), що в подальшому створить суттєву загрозу майбутньому розвитку науки в Україні. Тому державі слід вжити заходів до забезпечення вченим таких умов праці й винагороди за працю, котрі відповідають їх становищу, вислугі років і заслугам.

Водночас це не лише обов'язок держави щодо виконання конституційних гарантій, а й обов'язок, особливо зараз у період війни, й роботодавця щодо створення безпечних для працівників умов праці, який передбачено, зокрема, ст. 2 КЗпП України. Але якщо раніше роботодавець мав проводити певний аналіз (атестацію) робочого місця, встановити усі небезпечні фактори, за можливості прибрати або зменшити їх, та повідомити про них працівника (провести інструктаж). То сьогодні небезпека інша, зовнішня, воєнна. І тому роботодавці в цей складний час насамперед повинні дбати про безпеку працівників. Зокрема, щоб забезпечити безпечні умови праці переїжджати в більш-менш безпечне місце, або організувати роботу так, щоб у працівників була можливість швидко перейти у безпечне місце (наприклад, в бомбосховище, обладнане усім необхідним), швидко отримати першу медичну допомогу або швидко повернутися додому.

Стосовно ж науковців, то доцільним є запровадження керівництвом наукових установ дистанційної форми зайнятості. Оскільки бойові дії на території України суттєво ускладнюють діяльність наукових установ, окремі з яких опинилися на територіях, захоплених російськими загарбниками. Зазнали пошкоджень об'єкти наукової інфраструктури, зокрема 68 наукових установ частково пошкоджено, 2 зруйновано повністю, немає інформації про стан 9 таких установ, що розташовані на окупованій території. Також пошкоджено близько 15% дослідницької інфраструктури закладів вищої освіти та наукових установ [4]. І як наслідок, значна кількість наукових працівників змушена евакуюватися у пошуках безпечного місцезнаходження. Тому відповідно

до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX [5] у разі можливості виконання роботи віддалено роботодавцю доцільно прийняти рішення про тимчасове переведення працівників на дистанційну або надомну роботу, залежно від специфіки роботи підприємства, кожного структурного підрозділу чи окремих працівників. І взагалі, вважаємо, дистанційну роботу слід вважати не лише тимчасовим явищем на період воєнного стану, а й цілком прийнятною сучасною формою трудових відносин, яка, окрім того, є оптимальною для значної частини наукових співробітників і, людей інтелектуальної праці загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепції Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року, схвал. розпорядженням Каб. Міністрів України від 14.04.2021 № 322-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2021-p#Text>

2. Програма гідної праці для України на 2020–2024 рр. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_774455.pdf.

3. Конвенція МОП № 155 про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище від 22.06.1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050#Text

4. Наука у воєнний час: відбувся онлайн-захід щодо інноваційного і технологічного розвитку для здобуття перемоги та відновлення України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/nauka-u-voyennij-chas-vidbuvsya-onlajn-zahid-shodo-innovacijnogo-i-tehnologichnogo-rozvitku-dlya-zdobuttya-peremogi-ta-vidnovlennya-ukrayini>

5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

REFERENCE

1. Order of the Cabinet Of Ministers of Ukraine Concepts of the State target program for the development of research infrastructures in Ukraine for the period up to 2026 № 322-r (2021, April 14). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2021-p#Text> [in Ukrainian].

2. Decent Work Agenda for Ukraine for 2020-2024. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_774455.pdf [in Ukrainian].

3. ILO Convention 155 on Occupational Safety and Health and the Working Environment (1981, June 22). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050#Text [in Ukrainian].

4. Science in wartime: an online event on innovation and technological development was held to win and restore Ukraine. Retrieved from <https://mon.gov.ua/en/news/nauka-u-voyennij-chas-vidbuvsya-onlajn-zahid-shodo-innovacijnogo-i-tehnologichnogo-rozvitku-dlya-zdobuttya-peremogi-ta-vidnovlennya-Ukraine> [in Ukrainian].

5. On the organization of labor relations in martial law: Law of Ukraine of 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> [in Ukrainian].